

Armastuse võimalikkusest meie fantaasiates

Ege Ello

Tekst on valminud loovkirjutamiskooli Drakadeemia kursuse “Etenduse analüüs: Ülestähendusi inimeseks olemisest” raames. Kursus toimus 18.01.–24.03.2024. Kursuse juhendaja oli Madli Pesti ja osalejad Anneli Jürgens, Ege Ello, Riina Muuga, Helen Pärk, Varja Arola, Anneli Leinpere, Evelin Tobre, Kaie Mølter, Liis Sein, Heli Reimann ja Mari Rostfeldt.

Unistuslikult ilus naine (Hele Kõrve) tuleb lavale ja ma olen lummatud. Lund langeb, tema silmade ümber on väsimuserõngad. Üksi, hallil taustal, valges karusnahas. Heledaks puuderdatud nägu on suunatud ainiti tema käes olevale vapile, mille keskel särab täht.

Naine seisab laval ja laulab põhjatuulest, mis tuleb läbi sombu ja udu, koputab aknale, kannab kätel. Ta lööb taeva puhtaks ja nii puhkeb särava täht Adelaida – väarikuse, elegantsi ja aadellikkuse sümbol. Tema hääl kesk tuulesahinast kantud muusikat ja lumesadu toob lootuse, see naine tundub püha. Külmatalvine emake Venemaa.

„Ülestähendusi põranda alt“ dramatiseeringu autor ja lavastaja Rainer Sarnet annab kohe alguses mitu vihjet selleks, et lugu täpsemalt mõista. Me kuuleme Põrandaalust (Rain Simmul) enne, kui teda näeme. Ta on resoluutne ja radikaalne, aga see ongi tema lugu, tema fantaasiad, mõtted ja ülestähendused. Põrandaaluse kirjutusmasina hääl ja häbistavad sõnad tungivad naise laulu: „Meil, venelastel, pole kunagi olnud selliseid lolle romantilisi tähelaulikuid nagu saklastel või prantslastel. Nemad jäävadki oma kaugetest tähtedest laulma, sest nad on lollid. Meil, Venemaal lolle pole, sellepoolest me muudest maadest erinemegi.“ Venelase ja õigeusklikuna peab Põrandaalune end tõeliste väärtuste ja ainuõige usu kandjaks. Samad väärtused ja uskumused olid ka loo autorile Fjodor Dostojevskile iseloomulikud. Põrandaalune kannab neid nii veenvalt, et pöördub keset etendust iseenda poole, paludes kahest suust: „Dostojevski, anna armu!“

Sarnet annab ka teise vihje Põrandaaluse suust: „Vene romantik on avarahingeline ja seejuures võllaroogade võllaroog. Kuigi ta on sulgi ja varganägu, kummardab ta ikka härdalt oma ideaali ja on hingepõhjas erakordselt aus, jäädes seejuures kaabakaks edasi.“ Põrandaaluse hääl seda öeldes on emotsionaalsest pingest peaaegu nutu äärel. Olla ideaalidega kaabakas on talle oluline nii sõnades kui tegudes.

Ja siis laskub naine trepist Põrandaaluse juurde. Teener Apollon (Indrek Sammul), muusade patroon, juba teab – teab teda oodata ja teab, kes tuleb. Ta lükkab paika trepi, ulatab käe ja aitab külalise trepist alla. Värisevi käsi võtab naiselt vapi Adelaidaga ja paneb selle Põrandaaluse kookoni katusele. Emake Venemaa on jõudnud põranda alla. Ainult, et tema vapil ei ole mitte ühtegi märki, mis sümboliseeriks Vene impeeriumi võimu füüsilist ulatust. Seevastu on vapil illusoorne taevane täht Adelaida. Selle lavastuse tegevus ei pruugigi toimuda Venemaal. Endisest sõjaväelasest muusade patroon lööb vapi ees kannad kokku ja annab au.

„Üks küsib teid,“ pöörduv ta seejärel Põrandaaluse poole ja annab talle muusa üle. Peagi saame teada, et naise nimi on Liza.

Liza kummardab ja tema mütsilt langeb lund. Põrandaalune on lummatud ning tahab pakkuda seda vähest, mida oskab, loobumata oma poosist, mida annab edasi nii kenitlev hääletoon kui tema suust kukkuvad mõttepärlid. Põrandaalune laulab Lizale tema sõrmedest, mis lõhnavad viiruki järele. Laulab naisele tema pühadusest. Kullatolmust, mis langeb ikoonidelt. Ta tantsib naisega, kuid ei puuduta tema viiruki järele lõhnavaid sõrmi. Ta hõljutab käsi naise suunas ja naine liigub tema tahtmise järgi. Kenake, kuuletuv naine, kelle Põrandaalune järgmisel hetkel oma teenri palvete pomina saatel vägistab.

Liza tuli tema juurde tunnetega, aga Põrandaalune otsustab kaabakaks edasi jääda. Endast paremini arvamiseks suskab ta Liza sõrmede vahele rahatähe. Naine muutub hetkega müüdavaks, tema tunded ja soovid väärtusetuks. Ja isegi kui Liza laseb rahal maha kukkuda, siis tema positsiooni see enam ei muuda. Ta ei ole Põrandaaluse muusa.

Põrandaaluse ja Liza teine kohtumine toimub lõbumajas, kuid sellest, et tegemist on purjuspäi õues magama jäänud härra Põrandaaluse fantaasiaga ja Lizat ei ole tegelikult olemas, ei saa ma veel aru. Kuigi lumi, mis sajab lõbumaja taevast, peaks olema piisav vihje. Samas... lumi sajab alati, kui Liza on.

Nende teise kohtumise eel võtab Põrandaalune seljast Pierrot' kostüümi. Ta on end hetkeks eemaldanud oma melanhooliast ja vastuolulisusest ning manitseb Lizat, ise kordagi Lizale otsa vaatamata. Ka Liza ei käitu samamoodi, nagu see Liza, kes laskus Põrandaaluse juurde. Ta on kontrolli kaotanud, rabe, katkendlikult karjuva häälega. Ta on naine, kelle keha üle on Põrandaalusel kontroll.

Läbi etenduse torkab silma see, kuidas Hele Kõrve väristab end mängides. Kui muidu võib see koketne olla, siis teise kohtumise lõpuosas, kui ülemine lava valgustatakse üle ja Põrandaalune veab keset lava kirstu ning poeb sinna sisse, võtab värin ja enda sügamine Liza täiesti üle. Ja on aru saada, et Lizat ei ole olemas, ta on Põrandaaluse marionett-nukk. Fantaasia, mis väriseb ja käitub, nagu Põrandaalune soovib.

Enamasti on jõuline positsioon stseenides Põrandaaluse käes, kelle fantaasiaid me järjest läbime. Erandiks on olukorrad, mil ülemisele lavale tekib punane taust. Need on stseenid, kus inimesed on päris, kus jõupositsioon on Põrandaaluse käest lipsanud. Inimesed ei allu Põrandaaluse suvale ja olukord on tema jaoks frustreriv. Ta püüab teistele kätte maksta või vähemalt näidata, et on kaabakas.

Liza ja Põrandaaluse kolmandaks kohtumiseks astub valgetes karusnahkades Liza väga aeglaselt piki lava serva. Lund langeb. Vapp kauge tähega on tema ees. Graatsia, elegants ja aristokraatlikkus, mida täht Adelaida endas kannab, on nii lähedal ja nii kättesaamatu. Ikka on külm ja põhjatuu koputab aknale.

Alumisel korrusel sätib muusade patroon Põrandaaluse elamist paika ja vaatab oma pisut värisevaid käsi. Ta teab, kes tuleb ja miks. Lükkab paika trepi ja ulatab käe, Liza selja taga kustub ülemise maailma valgus. Värisevi käsi võtab Apollon Liza käest vapi ja paneb selle Põrandaaluse kookoni katusele. Lööb kannad kokku ja annab au.

Liza tuleb, et paluda abi, väljapääsu oma raskest elust. Ta põlvitab Põrandaaluse kodu põrandal valges karusnahas nagu talvine Venemaa, nagu lõbunaine, nagu abi vajav naine. Ja Põrandaalune saab uue võimaluse. Ta tunnistab, et isegi oma fantaasiates ei ole ta võimeline mitte kedagi päästma. Kogu tema elu on olnud poos ja põlgamine. Ei mingeid oskusi ega soovi kedagi aidata.

Olukord on valus kõigile kolmele. Viimane, mida me näeme, on põlvitav ja paluv Liza. Põrandaaluse kodu on muutunud tema kirikuks. Ainult fantaasias saab Põrandaalune olla kellegi jumal. Apollon puhastab ikooni ja kolistab viiruki asemel barankadega ikooni ees. Me kuuleme veel Apolloni palvet jumalale. Siis laotub pimedus meie üle.